

## **ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УСПІШНОСТІ СЛУЖБОВО - БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ**

Кучеренко С. М., к. психол.н., доцент кафедри психології діяльності в  
особливих умовах

Національний університет цивільного захисту України

Кучеренко Н. С., к. психол.н., старший викладач кафедри практичної психології  
Українська інженерно-педагогічна академія

У статті проведено аналіз існуючих організаційних аспектів підходів до розробки системи психологічного забезпечення успішності професійної діяльності фахівців, які здійснюють діяльність в особливих умовах, виділені аспекти проблеми успішності професійної діяльності, що вивчаються військовими психологами, психологами силових структур, розкрито основні особливості методологічних положень і принципів. Визначено основні цілі, завдання, функції психологічного забезпечення службово - бойової діяльності майбутніх офіцерів технічного профілю. Розглянуто чинники успішності професійної діяльності, в якості яких виступають ресурсні можливості людини, які включають мотиваційні, емоційно-вольові якості майбутніх офіцерів, використання саморегуляції, стани при виконанні професійних функцій в особливих умовах. Запропоновано підхід до розробки системи психологічного забезпечення майбутніх офіцерів технічного профілю.

**Ключові слова:** *службово - бойова діяльність, особливі умови діяльності, психологічне забезпечення, успішності професійної діяльності.*

В статье проведен анализ существующих подходов к разработке системы психологического обеспечения успешности профессиональной деятельности специалистов, которые осуществляющих деятельность в особых условиях, выделены аспекты проблемы успешности профессиональной деятельности, изучаемые военными психологами, психологами силовых структур, раскрыты основные особенности методологических положений и принципов. Определены основные цели, задачи, функции психологического обеспечения служебно - боевой деятельности будущих офицеров технического профиля. Рассмотрены факторы успешности профессиональной деятельности, в качестве которых выступают ресурсные возможности человека, включающие мотивационные, эмоционально-волевые качества будущих офицеров, использование саморегуляции состояния при выполнении профессиональных функций в особых условиях. Предложен подход к разработке системы психологического обеспечения будущих офицеров технического профиля.

***Ключевые слова:** служебно - боевая деятельность, особые условия деятельности, психологическое обеспечение, успешности профессиональной деятельности.*

Kucherenko S.M. Kucherenko N. S. ORGANIZATIONAL ASPECTS OF PSYCHOLOGICAL PROVISION OF THE USE OF THE SERVICE AND BATTLE ACTIVITY OF THE FUTURE OFFICERS OF THE TECHNICAL PROFILE

The article analyzes the existing approaches to the development of systems to ensure the success of psychological professional activity that operating in special conditions, highlighted aspects of the success of professional work, studied military psychologists, psychologists, law enforcement agencies, covers the main features of methodological guidelines and principles. The main goals, objectives, functions, psychological support combat activities of future officers technical profile. The factors of success of professional work, which serve human resource capabilities, including motivational, emotional and volitional qualities of future officers, the use of self-regulation condition when performing professional duties in special

circumstances. An approach to the development of a system of psychological support future officers technical profile.

*Key words: service - combat activity, special conditions of activity, psychological support, success of professional activity.*

**Постановка проблеми.** У сучасних умовах розвитку суспільства проблема психологічного забезпечення діяльності в особливих умовах придбала велике теоретичне і прикладне значення, так як спрямована на підвищення ефективності професійної діяльності особистості, поліпшення соціально-психологічного клімату в колективах, доцільної розстановки кадрів. В її основі знаходиться вдосконалення виконання професійних функцій фахівцем в різних напрямках: психологічному, психолого-педагогічному, соціально-психологічному, інженерно-психологічному тощо.

Вдосконалення психологічного забезпечення службово-бойової підготовки майбутніх офіцерів технічного профілю обумовлено постійним розвитком та модернізацією військової техніки та озброєння, ускладненням вимог до їх експлуатації та ремонту, проходженням службово-бойової діяльності в екстремальних умовах, коли військовослужбовці можуть отримати фізичні та психологічні травми. Все це стає особливо актуальним у зв'язку з проведенням антитерористичної операції, де офіцери технічного профілю Національної гвардії України організовують технічне забезпечення службово-бойової діяльності угруповань НГУ.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблема психологічного забезпечення службово-бойової підготовки майбутніх фахівців ризиконебезпечних професій є однією з провідних у дослідженнях психології праці, організаційній психології, інженерної та військової психології, юридичної психології, психології діяльності в особливих умовах. Завдяки науковим працям Д.О. Александрова, Б.І. Бараненка, В.І. Барка, В.О. Бодрова, Б.Ф. Ломова, С.Д. Максименка, В.Л. Марищука, В.Д. Небиліцина, В.І. Осьодла, Є.М. Потапчука, О.Д. Сафіна, С.І. Яковенка та багатьох інших авторів вона має

достатньо розроблені теоретико-методологічні основи та практичні результати, але існує достатньо багато питань, котрі потребують свого вирішення.

Значний внесок у дослідження проблеми психологічного забезпечення професійної підготовки внесли М.А. Дмитрієва, Л.Н. Корнєєва, Н.С. Корольчук, Г.С. Никифоров, Л.А. Перелигіна, І.І. Приходько, В.П. Садковий, О.В. Тимченко та ін. В працях котрих психологічне забезпечення визначено як система психологічних знань, методів, засобів психологічного впливу, спрямована на підвищення ефективності професійної діяльності на всіх стадіях її здійснення. Позначено, що особливу увагу необхідно приділяти психологічному забезпеченню професійної підготовки, як обов'язковій умові становлення фахівця і його подальшого професійного вдосконалення.

У свою чергу, В.Н. Селезньов як системоутворюючий елемент психологічного забезпечення виділяє мотивацію, а до основних елементів відносить: психологічні вимоги, що пред'являються до особистих якостей і можливостей фахівця, психологічну підготовку, психодіагностику особистості фахівця, професіографічний опис діяльності фахівця, психологічний супровід, як системний, самостійний елемент психологічного забезпечення, перехід на особливі плани психологічного забезпечення в особливих умовах.

**Виклад основного матеріалу.** Особливе значення має психологічне забезпечення професійної діяльності для військових фахівців різних спеціальностей, яке включає певні комплекси заходів, на етапах оптації, професійного навчання, професійної адаптації, професіоналізації, спрямованих на підвищення ефективності підготовки та професійної діяльності, розвиток професійно важливих якостей, спеціальних здібностей особистості військовослужбовців; збереження їх високої працездатності.

Організація психологічного забезпечення професійної діяльності майбутніх офіцерів технічного профілю на сучасному етапі має певні цілі:

1. Підвищення ефективності професійної діяльності
2. Удосконалення роботи з особовим складом.

З даних цілей виходять такі основні завдання психологічного забезпечення:

1. Організація психологічного забезпечення виконання майбутніми офіцерами технічного профілю службово-бойових завдань і формування психологічної готовності до діяльності в повсякденних і екстремальних умовах.

2. Визначення професійної психологічної придатності осіб, які приймаються на службу, прогнозування їх психологічної готовності до виконання професійних завдань.

3. Здійснення психологічного супроводу службово-бойової діяльності, проведення психологічної реабілітації і відновлення професійної працездатності курсантів і офіцерів.

4. Формування в службових колективах сприятливого психологічного клімату, проведення в них соціально-психологічної роботи, психологічного консультування.

5. Здійснення професійної психологічної підготовки до діяльності в особливих умовах, надання необхідної психологічної допомоги.

Аналіз сучасних психологічних досліджень дозволяє виділити наступні основні функції психологічного забезпечення службово - бойової діяльності майбутніх офіцерів технічного профілю:

1. Гностична функція - спрямована на інформаційне забезпечення діяльності шляхом збору, обробки, аналізу та інтерпретації психологічно значущих відомостей внутрішнього і зовнішнього характеру. Реалізується через: вивчення психологічних основ професійної діяльності (в тому числі негативних психологічних факторів); психологічний аналіз проблемних професійних ситуацій; формування психологічно значимої інформації, пов'язаної з професійною діяльністю;

2. Методична функція забезпечує якісне виконання завдань, що стоять перед офіцерами технічного профілю, шляхом застосування в професійній діяльності психологічно обґрунтованих форм і методів роботи. Здійснюється через: розробку рекомендацій щодо застосування психологічно ефективних

прийомів і методів в роботі з особовим складом, реалізації професійної діяльності.

3. Навчально - розвиваюча функція пов'язана з підготовкою майбутніх офіцерів технічного профілю до професійної діяльності. Полягає у виробленні у них необхідних психологічних знань, умінь і навичок.

Вище перераховані функції реалізуються в наступних напрямках психологічної роботи.

Гностична функція: вивчення психологічних основ службово-бойової діяльності, психологічний аналіз проблемних професійних ситуацій, оцінка їхньої динаміки і напрямків, формування психологічно значимої інформації, пов'язаної з професійною діяльністю, розробка методів, методик, критеріїв і технологій професійного психологічного відбору, прогнозування психологічної придатності до успішної реалізації професійної діяльності, вивчення індивідуально-психологічних особливостей кандидатів на службу, оцінка сумісності співробітників при груповій реалізації професійної діяльності, оцінка перспектив професійного зростання особистості співробітників.

Методична функція: розробка рекомендацій щодо застосування психологічно ефективних прийомів і методів в роботі з майбутніми офіцерами, управління службовими колективами, реалізації професійної діяльності; розробка професійно - психологічних вимог до особистості офіцерів, на різних етапах професійної кар'єри.

Навчально - розвиваюча функція: професійна психологічна підготовка майбутніх офіцерів; спеціальна психологічна підготовка до діяльності в екстремальних умовах (в тому числі психології особистої безпеки); відпрацювання з майбутніми офіцерами психологічних прийомів і технік ефективного вирішення професійних завдань, сприяння формуванню і розвитку особистості, професійно важливих психологічних якостей співробітників на кожному віковому етапі і стадії проходження служби, стимулювання мотивації особистісного і професійного саморозвитку, додаткові психологічні заходи з вироблення у майбутніх офіцерів необхідних психологічних знань, умінь і

навичок, навчання ефективним стилям комунікації, вирішення конфліктних ситуацій, вміння протистояти психологічному впливу і маніпуляції; розвиток соціально - перцептивних умінь, поліпшення соціально-психологічних характеристик службових колективів, формування сприятливого соціально-психологічного клімату, підвищення групової згуртованості.

Корекційно - профілактична функція: підтримка і відновлення психологічного здоров'я співробітників, психологічна робота з особами, які потребують підвищеної психологічній увазі, надання психологічної допомоги співробітникам, які перебувають в екстремальних умовах діяльності, корекція негативних особистісних рис, самооцінки, впевненості, девіантної поведінки, розвиток професійно важливих якостей особистості співробітників, які сприяють успішній адаптації до професійної діяльності, підтримці психічного здоров'я і високої працездатності, підвищення ефективності групової діяльності, корекція групової поведінки, профілактика та вирішення конфліктів в службових колективах.

Дослідницько - прогностична функція: оцінка різних тенденцій значущих для успішної діяльності майбутніх офіцерів, проведення психологічного аналізу і прогнозування розвитку особистості, колективу, організаційно-управлінської структури, суспільства.

Організаційно - управлінська функція: створення психологічно комфортних умов професійної діяльності майбутніх офіцерів, оптимізація розподілу службового навантаження між співробітниками, психологічна підтримка заходів щодо розстановки кадрів, надання консультативної допомоги у виробленні стратегії робіт.

На підставі вище перерахованого в нашій роботі особлива увага приділяється проблемі організації психологічного забезпечення успішності службово-бойової діяльності майбутніх офіцерів технічного профілю. Дана проблема є одним з інтенсивно розроблюваних напрямків психології, який вивчають такі вчені як А.А. Бодалев, В.А. Бодров, К.М. Гуревич, І.А. Жданов, Є.П. Ільїн, М.А. Котик і ін.

Аспекти проблеми успішності професійної діяльності вивчалися військовими психологами, психологами силових структур в своїх дослідженнях вони показали, що одним з найважливіших чинників успішності службово-бойової діяльності виступають ресурсні можливості людини, які передбачають врахування рівня розвитку професійно важливих якостей, вміння фахівця задіяти саморегуляцію психічних станів, що багато в чому визначає ефективність діяльності і поведінки майбутнього офіцера в екстремальних ситуаціях.

Поняття «успішність» є неоднозначним, багато в чому воно визначається якістю роботи і безпомилковістю виконання дій фахівцем. Успішність виконання службово-бойової діяльності майбутніми офіцерами технічного профілю повинна бути сформована в психологічному, професійному, соціальному і біологічному аспектах, які забезпечують ефективність і надійність діяльності протягом необхідного часу, стресостійкість, витривалість і відновлення функціональних систем організму людини.

Психологічне забезпечення успішності службово-бойової діяльності майбутніх офіцерів технічного профілю діяльності включає сукупність професійних, технічних, організаційних чинників, але основними факторами є психологічні особливості особистості, які визначають, рівень розвитку професійно важливих якостей, спеціальних здібностей, особливостей психічної регуляції поведінки в екстремальних умовах і ін .

З нашої точки зору систему психологічного забезпечення успішності службово-бойової діяльності майбутніх офіцерів технічного профілю, котрі виконують свої професійні функції в особливих умовах, найбільш ефективно створювати, спираючись на наступні компоненти:

- мотиваційний компонент професійної успішності:
- мотивація досягнення: стійка професійна спрямованість, прагнення перемагати, честолюбство, схильність до розумного ризику, соціальна сміливість, потреба, в досягненні успіху;



- потреба в самовираженні: потреба в професійній праці, працьовитість, потреба в постановці цілей, потреба, в досягненні результату діяльності;
- потреба в самоствердженні: потреба у визнанні, повазі і самоповага;
- потреба в професійному саморозвитку і самовдосконаленні;
- моральний компонент професійної успішності:
  - ставлення до інших: гуманність, доброта, чесність, справедливість, чуйність, тактовність, світоглядна переконаність, усвідомлення цінності феноменів свободи і гідності;
  - ставлення до себе: прагнення якісно виконувати службові обов'язки, відповідальність за своє психічне і фізичне здоров'я, дотримання моральних вимог професії;
- емоційно - вольовий компонент професійної успішності:
  - сформованість вольових якостей - цілеспрямованість, наполегливість, рішучість, сміливість, витримка, самовладання, самостійність, ініціативність;
  - емоційні якості: стресостійкість, емоційна гнучкість, позитивний настрій до оточуючих, контактність, здатність до саморегуляції.
- професійна компетентність: високий рівень розвитку професійно важливих якостей, сформованості професійних знань, умінь і навичок, спеціальних здібностей, професійної саморегуляції, умінь здійснювати подальший професійний розвиток.

**Висновок.** Організація психологічного забезпечення успішності службово-бойової діяльності майбутніх офіцерів технічного профілю, які виконують свої професійні обов'язки в особливих умовах, стає особливо актуальним в даний час, вимагає постійного розширення сфери знань в психології праці, організаційній психології. Значна кількість психологічних підходів визначає широкі можливості системи психологічного забезпечення в рішенні задач, що стоять перед офіцерами технічного профілю. Їх робота виконується під впливом значного числа стресогених факторів, що висуває підвищені вимоги до професійно - важливих якостей особистості, серед яких

одне з провідних місць займають професійна мотивація і вольові якості особистості.

Організаційна робота з психологічного забезпечення професійної діяльності фахівців ризиконебезпечних професій повинна бути спрямована на формування, збереження, підтримку та відновлення оптимальної працездатності спеціалістів як в повсякденних, так і екстремальних умовах, мати свої принципи, завдання, етапи, методи управління, передбачати заходи професійної орієнтації, професійного психологічного відбору, соціально-психологічної адаптації, психологічної підготовки, психологічного супроводу професійної діяльності, психологічного відновлення та реабілітації. Найбільша її ефективність досягається за умов принципів комплексності, цілеспрямованості, безперервності. Вивчення даної проблеми буде продовжено в подальших наших роботах.

#### **Література.**

1. Боснюк В. Ф. Інтелект як ресурс поведінки рятувальника в оволодінні собою / В. Ф. Боснюк // Проблеми екстремальної та кризової психології. – Харків : УЦЗУ, 2010. – Вип. 7. – С. 55–63.
2. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А., Пономаренко В.А. Готовность к деятельности в напряженных ситуациях: психологический аспект. - Минск: Изд-во БГУ, 1984.- 207с.
3. Методичне забезпечення психологічного супроводження діяльності вищого навчального закладу системи МВС України / В. І. Московець, А. П. Москаленко, Д. О. Кобзін. – Х.: Нац. ун-т внутр. справ, 2004. – 240 с.
4. Корольчук М. С. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах: навч. посіб. [для студентів вищих навчальних закладів] / М. С. Корольчук, В. М. Крайнюк. – К.: Ніка-центр, 2006. – 580 с.
5. Кучеренко С. М. Психологічна готовність як одна з основних складових професійної діяльності спеціалістів в особливих умовах

- / С. М. Кучеренко // Проблеми екстремальної та кризової психології. Збірник наукових праць. – Вип. 15. – Харків, НУЦЗУ, 2014 – С 75-84
6. Кучеренко Н. С. Психологічне забезпечення успішності службово-бойової діяльності майбутніх офіцерів внутрішніх військ МВС України / Н. С. Кучеренко // Актуальні проблеми практичної психології. Збірник наукових праць - Херсон, ПП Вишемирський В. С., - 2012.- С.321-325.
7. Основи психологічного забезпечення діяльності МНС: [ підручник] / За заг. ред. проф. О.В. Тімченка – Харків: Вид-во УЦЗУ, 2009. - 217 с.